

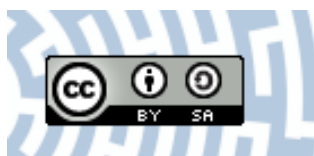

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Totalność terapii? : dyskursu terapeutycznego filiacje i translokacje

Author: Ewa Ficek

Citation style: Ficek Ewa. (2019). Totalność terapii? : dyskursu terapeutycznego filiacje i translokacje. W: B. Ciesek-Ślizowska, B. Duda, E. Ficek, K. Sujkowska-Sobisz (red.), "Reprezentacje świata w dyskursach (modele, obrazy, wizje)" (S. 253-263). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Ewa Ficek

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Totalność terapii? Dyskursu terapeutycznego filiacje i translokacje

Ramy interpretacyjne oraz problematyka artykułu

Uniwersum społeczno-kulturowe oglądane z perspektywy paradygmatu badawczego *discourse studies* postrzegać możemy jako splątana i złożoną z wielu połączeń sieć współkreujących je dyskursów (WITOSZ 2016b: 34). Sieć ta, dodając zwolennicy tego rodzaju reprezentacji, jest dostatecznie elastyczna, ponieważ dopuszcza przemieszczanie się wchłoniętych przez nią obiektów (tworzących nie-raz swoiste gromady czy konstelacje), dyskursy zaś „(aczkolwiek w różnym stopniu) mają charakter otwarty, dynamiczny i zmienny, podatny na wpływy, a zarazem ekspansywny”; „»głosy« poszczególnych dyskursów wchodzą w różnego rodzaju [...] interakcje (harmonii, dominacji, sprzeczności, komplementarności, wykluczenia itp.)” (WITOSZ 2014: 29). Opozycje oraz podobieństwa ujawniające się obserwatorowi wyobrażonej tu przestrzeni pozwalają uchwycić to, co decyduje o tożsamości określonej odmiany (tudzież jej konkretnych urzeczywistnień). Jednocześnie obserwator ów winien mieć na względzie także i ten fakt, że konsekwencją zbliżeń na płaszczyźnie interdyskursywnej może być rekontekstualizacja/ redefinicja niektórych elementów wchodzących w zakres wymienionych (i zasadniczo nieostrych) kategorii (np. WITOSZ 2016a; CIESEK 2016).

Zadanie, jakie chciałabym sobie w niniejszym tekście postawić, nie będzie polegać jednak na objęciu i usystematyzowaniu tak rozległego pola badawczego; nie będzie łączyć się również wyłącznie z roztrząsaniem natury teoretycznej. Interesuje mnie bowiem stosunkowo niewielki wycinek zarysowanej przed chwilą mapy pojęciowej, ściślej zaś — dyskurs terapeutyczny, który od dłuższego już

czasu rywalizuje z innymi praktykami społecznymi w dostępie do władzy symbolicznej (WITOSZ 2016a: 22—24; 2016b: 29—30, 34), chociaż (o czym łatwo można się przekonać) nie zawsze przesuwa się na pierwszy plan międzyludzkich działań komunikacyjnych. Wydaje się, iż stanowisko, w myśl którego wnika on w każdą niemal sferę życia — weźmy pod uwagę obecną w tytule niniejszego opracowania, a wykorzystaną wcześniej np. przez Agatę DEMBEK (2010), metaforę totalności — uznać można za prawdopodobne, lecz wciąż niedostatecznie uargumentowane¹. Wyłoniony problem wymaga, jak sądzę, szerzej zakrojonych dociekań prowadzonych z pomocą odpowiednio dobranego instrumentarium (w tym metod i narzędzi właściwych analizie dyskursu oraz tekstu). Punktem wyjścia rozważań, które przedstawione zostaną w dalszej części artykułu, staną się w związku z tym następujące pytania: jakie komponenty dyskursu terapeutycznego pożyczają się i przekształca na potrzeby dzisiejszych (jakich?) zachowań komunikacyjnojęzykowych; jakim celom służą te zabiegi; w jakim stopniu potwierdzają one dominację kultury terapii, dokonującej wszak ostentacyjnej „kolonizacji *psyche*” (KOCIUBA 2009: 217); czy/jak zaobserwowane filiacje oraz translokacje zajmującego mnie dyskursu przekładają się na jego konceptualizację².

Terapia (i dyskurs terapeutyczny) a wybrane domeny społeczne

W tym miejscu nie od rzeczy będzie powtórzyć: wielorako pojmowana terapia rozlewa się dziś, zdaniem badaczy, na wiele terenów, takich jak sprawy codzienne, religia, edukacja, polityka, biznes i marketing, reklama, media (zob. JACYNO 2007: *passim*). Zewnętrzny przejaw owego procesu stanowią słowa kluczowe, po jakie się tu chętnie sięga. Wprawdzie zachowania mowne, które mam na myśli, mogą być wynikiem przypadkowych, nie do końca uświadamianych wyborów (zaryzykowałabym opinię, że mechanizm ten działa nierzadko w języku potocznym), jednakże częściej sprzężone bywają z określonymi postawami podmiotu, systemami przekonań (uchodzącymi za zdroworozsądkowe, ale będącymi jedynie mentalnymi reprezentacjami), z wizją świata i jego aksjologizacją (WITOSZ 2009; STEFANIAK

¹ Ewentualne zarzuty dotyczyć mogą arbitralności sądów i/lub impresywności (celnych mimo wszystko oraz nader często zgłaszanych) konstatacji.

² Granice dyskursu terapeutycznego, w zależności od naszych zapatrywań, możemy zawężać albo rozszerzać — przede wszystkim ograniczając się (lub nie) do fenomenów mających bezpośredni związek z terapią/leczeniem, zwłaszcza z psychoterapią bądź pokrewnymi jej oddziaływaniami psychologicznymi (zob. np. ALEKSANDROWICZ 2004: 15—42; KONIECZNA 2014: 16; SIKORSKI 2013). Na ten temat wypowiadałam się wcześniej: FICEK 2016. Por. jeszcze propozycję rozumienia kultury psychologiczno-terapeutycznej autorstwa Katarzyny SKOWRONEK (2016: 19—27) i ekspertyzy w ujęciu Macieja GDULI (2009: 117—120).

2010: 179—180, 191). Dokonajmy zatem krótkiego przeglądu „terapeutycznych uwikłań” wybranych domen społecznych.

Wzajemne odniesienia religii/dyskursu religijnego i terapii/dyskursu terapeutycznego nie są, w mojej ocenie, ani proste, ani jednostronne — oto jedno z uzasadnień: jak dowodzą Jerome D. Frank i Julia B. Frank: „[w]spółczesne psychoterapie wywodzą się z trzech historycznych tradycji uzdrawiania”, jedną z nich jest tradycja religijno-magiczna (FRANK, FRANK 2005: 3)³. Obecność inspiracji terapeutycznych na gruncie dydaktyki i wychowania również nie jest czymś nowym (zob. GÓRSKI 1986). Co więcej: „psychoterapia zapełnia lukę, jaka powstała wskutek zaniku naturalnych procesów inicjacji w dorosłość, a zwłaszcza upadku tradycyjnej relacji mistrz — uczeń i matka/ojciec — dziecko” (DUDEK 2015: 13). „Upsychologizowane” zostały też problemy strukturalne systemów społecznych oraz polityczno-ideologicznych (KOCIUBA 2009: 213—214). Poświadczenie tej prawidłowości odnajdziemy chociażby w książce Andrew Samuela pt. *Polityka na kozetce. Obywatel i jego życie wewnętrzne* (SAMUELS 2015)⁴.

Ekspertyzę w mass mediach — ograniczę się do form audiowizualnych — utożsamilibyśmy, być może, z programami typu *talk show*, strukturami paradokumentalnymi tudzież audycjami poradnikowymi o zróżnicowanej tematyce (np. PTASZEK 2007; SKOWRONEK 2016; FICEK 2018). A czy ślady terapeutycznego dyskursu dałoby się odnaleźć w *show* kulinarnym? Odwołajmy się do jednego tylko (znamiennego) przykładu i przyjrzyjmy się bacznie programowi *Kuchenne rewolucje*.

„Psychologia na talerzu” Wokół *Kuchennych rewolucji* Magdy Gessler

Kuchenne rewolucje to polski program rozrywkowy prowadzony przez Magdę Gessler, emitowany w stacji TVN od 2010 roku (jesienią wystartowała jego 20. edycja) i będący adaptacją brytyjskiej audycji *Kuchenne koszmary* Gordona Ramsaya⁵. Scenariusz każdego odcinka wygląda w zasadzie podobnie: Gessler, anonsowana jako znana restauratorka oraz niekwestionowany ekspert kulinarny, odpowiada na zgłoszenie właścicieli lokalu, którzy popadli w jakieś tarapaty (nie

³ Autorzy piszą poza tym o tradycji retorycznej i empirycznej/naturalistycznej. O punktach wspólnych i wzajemnych odniesieniach religii oraz terapii zob. jeszcze: JACYNO 2007: 185; KOCIUBA 2009: 208, 217; SKOWRONEK 2016: 24—25; FICEK 2016: 97.

⁴ Zestawmy to ponadto z tytułami: *Metoda Silvy w świecie biznesu* (SILVA, STONE 1998) bądź *Strategia Wenus. Kobieta w świecie biznesu* (ENKELMANN 2003). I te egzemplifikacje warto poddać w przyszłości wnikliwszemu oglądowi.

⁵ Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kuchenne_rewolucje [dostęp: 7.08.2017].

mają klientów, ponoszą straty, choć — to wspólna cecha wszystkich serii — nie bardzo wiadomo, dlaczego). Odwiedza ona rzeczoną restaurację i w ciągu czterech dni przeprowadza jej radykalną, najczęściej pomyslną metamorfozę związaną z ulepszeniem *menu*, doksztalaniem pracowników, zmianą wystroju restauracyjnego wnętrza, przygotowaniem kampanii promocyjnej. Sprawdzianem owej transformacji staje się zamykająca „rewolucje” uroczysta kolacja z udziałem gości. Jak konstatuje Małgorzata BOGUNIA-BOROWSKA (2012: 255), kwestie kulinarne są więc, wbrew pozorom, małą częścią opisywanego *show*. Ważniejsze jest to, co kryje się pod jego powierzchnią. Ten trop wyznaczają także notki zamieszczone na stowarzyszonych z programem stronach internetowych: „»Kuchenne rewolucje« to historie, które zawsze zaczynają się w sercu każdej restauracji — w kuchni. To tam nieporadni właściciele upatrują przyczyny swojej biznesowej porażki. Ale czy słusznie? Gdzie tkwi problem? I jak go rozwiązać?”. „Przyczyn niepowodzeń jest zawsze wiele, chociaż najłagodniejszym ogniwem okazuje się zwykle człowiek”. I wreszcie: „Będzie gorąco! Nie zabraknie emocji, łez, burzliwych rozmów, trudnych decyzji, ale również szczęścia, radości i sukcesów zawodowych”⁶.

Zaryzykowałabym tezę, że oferowana przez M. Gessler „natchmiastowa pomoc”⁷ w istocie oscyluje między poradnictwem a terapią (względnie — interwencją kryzysową)⁸. Poradnictwo obejmuje raczej ingerencje w sprawy zawodowe uczestników *show*, terapia zaś, uobecniająca się co prawda w poszczególnych odcinkach audycji z niejednakową siłą, odnosi się do wszechstronnie roztrząsanej sfery osobistej. Podejściem psycho/terapeutycznym tłumaczyłabym też tropienie patologii domagających się „leczenia”, gdyż determinujących obecne *status quo*: ludzkich dramatów, doznanych traum, kryzysów relacji oraz skrywanych tajemnic (alkoholizm, hazard, długi, choroba lub śmierć bliskiej osoby, zdrada, porzucenie, rozwód, „toksyczność” związku, konflikty w rodzinie⁹). Za Jolantą Kociubą

⁶ Zob. <https://player.pl/programy-online/kuchenne-rewolucje-odcinki,114/>; <https://player.pl/programy-online/kuchenne-rewolucje-odcinki,114/odcinek-1,premiera-7-wrzesnia-2017,S16E01,79296.html>; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/o-programie,77692,n.html> [dostęp: 12.08.2017]. Materiał będący podstawą wysiłków analitycznych (a ograniczający się do co najmniej 4 pełnych odcinków każdej serii emitowanej do 2017 roku) pozyskałam z pierwszej z przywołanych stron. Wcześniej zapoznałam się jeszcze z opisami i fragmentami poszczególnych odcinków (także tych nieoglądanych w całości) oraz ich zapowiedziami dostępnymi na oficjalnej stronie audycji (por. trzeci z wymienionych adresów elektronicznych).

⁷ Określenie to pojawia się obok cytowanych wyżej zapowiedzi programu. Por. też oprawę muzyczną wskazującą, że restauratorka podejmuje się misji niemożliwej (chodzi o nawiązanie do muzyki z filmów sensacyjnych z serii *Mission: Impossible*).

⁸ Ta cecha zdaje się wyróżniać polski format na tle jego angielskiego pierwowzoru. Weźmy jeszcze pod uwagę analogiczne odczucia niektórych widzów programu, widzących w M. Gessler „lekarke ludzkich dusz”, „dobrego psychologa” i „psychoterapeutkę” wydobywającą restauracje „z depresji”: <https://www.facebook.com/KuchenneRewolucjeTVN/>; <http://www.plotek.pl/plotek/1,111485,19217345,kuchenne-rewolucje.html> [dostęp: 5.08.2017].

⁹ Zob. np. odcinki: 12/XII, 12/XV, 9/XI, 2/VI, 3/VIII, 1/XIII, 12/VIII, 14/XV, 13/XI, 10/XV, 13/XII, 4/I, 8/XI, 15/VIII, 2/XII, 8/VIII, 10/IX, 7/III, 11/IV, 2/V, 5/IV, 5/XVI (cyfra

powtórzyć: „Tylko psychologiczne wyjaśnienie i zrozumienie działania człowieka wydaje się [tu — E.F.] prawomocne” (KOCIUBA 2009: 214). Ponadto: „Ostateczne znaczenie zdarzenia uzależnione jest od odczuć jednostki”, ta natomiast źródół „restauracyjnych dysfunkcji” winna szukać przede wszystkim w sobie (KOCIUBA 2009: 213, 216—218).

Wejście w porządek dyskursu (FOUCAULT 2002a i b za: WITOSZ 2016b: 27—28) terapeutycznego zapewnia — to czynnik dość istotny — przyjęcie ról *quasi*-terapeuty, interwenta, doradcy, negocjatora (którym staje się M. Gessler) i „pacjentów”/klientów (właściciel/e restauracji, członkowie personelu) oraz zawiązanie pomiędzy tymi stronami (dobrowolnie¹⁰) zrytualizowanej, imitującej terapię czy fachowe doradztwo relacji. Relacja ta naznaczona jest przy tym asymetrią wiedzy i władzy (RUTKOWSKI 2015: 19—41), bo to gospodyni *show* kieruje biegiem wydarzeń: interpretuje obserwowane poczynania, stara się skłonić do zwierzeń i do zmiany zachowań/mentalności/„kognicji”, najczęściej wymaga też bezwzględności dostosowania się do swych kategoriycznych zaleceń (*vide* terapia dyrektywna; SIUTA, red., 2009: 233—234; zob. też LILIENFELD, LYNN, RUSCIO, BEYERSTEIN 2011: 380); rzadziej po prostu do czegoś motywuje. W programie odnajdziemy zresztą zarówno nawiązania do obiegu pojmowanej terapii indywidualnej, nietypowej/szokowej terapii grupowej (por. sceny prezentujące konfrontację pracodawców i pracowników restauracji formułujących wzajemne pretensje lub tzw. „integrację”, poprawiającą atmosferę panującą w grupie współpracowników), a nawet do terapii par (jak w sezonie XIV) bądź rodzin¹¹. Nierówność charakteryzowanego układu bierze się także stąd, że świadkami odsłaniania się „terapeuty”/doradcy/„pomagacza” (tu M. Gessler, „ostatniej deski ratunku restauratorów”) jesteśmy nieczęsto; inaczej mówiąc: otwarcie się i wyzalenie klienta — pozycjonowanego jako strona „immobilna”, zdesperowana, wyczerpana obowiązkami, a więc niezdolna do podejmowania trafnych decyzji — na ogół nie wiąże się z podobnym rewanżem (KOTTLER 2009: 153—156; ALEKSANDROWICZ 2004: 33, 35¹²).

---

arabska odnosi się do numeru odcinka, rzymska zaś oznacza numeru serii; kolejność przykładów nawiązuje do układu odnotowanych wyżej problemów).

¹⁰ Warunki wzięcia udziału w programie, prawa i obowiązki „szukającego pomocy” itd. określa z pewnością kontrakt — acz nie jest to kontrakt terapeutyczny.

¹¹ Tych i innych sformułowań (por. też termin *wgląd*, po który sięgam w dalszej części tekstu), rzecz jasna, nie traktuję dosłownie. Zdaję sobie także sprawę z różnic pomiędzy psychoterapią a innymi formami pomocy psychologicznej (np. pomocą w kryzysie). Uważam jednak, że kultura popularna bazuje na potocznym rozumieniu tychże form i łączy je dla swoich potrzeb, co zwalnia jej badacza z zachowywania ścisłej dyscypliny terminologiczno-pojęciowej. Zob. GRZESIUK, KRAWCZYK 2008: 21; KUBACKA-JASIECKA 2010 oraz <http://www.interwencjakryzysowa.pl/pomaganie-w-kryzysie-wprowadzenie-w-problematyke-interwencyjna>; <http://www.psychologia.net.pl/artukul.php?level=421> [dostęp: 30.08.2017].

¹² Zob. też ponownie: <http://www.interwencjakryzysowa.pl/pomaganie-w-kryzysie-wprowadzenie-w-problematyke-interwencyjna> [dostęp: 30.08.2017].

Również etapy zachodzącej w kuchni (i jej okolicach) metamorfozy momentami przywodzą na myśl to, co dzieje się zazwyczaj za zamkniętymi drzwiami gabinetu psychoterapeuty/psychologa¹³. Otóż po wstępnym rekonesansie (w jego ramach ekspertka zamawia kilka dań z karty, interesuje się sposobem przyrządzania potraw i jakością składników, sprawdza czystość kuchennych sprzętów¹⁴, ewentualnie ocenia sposób zarządzania pracownikami lokalu, porównuje poświęcone mu wpisy internetowe itd.) Gessler przystępuje do przeprowadzenia wywiadów z uczestnikami „rewolucji”. Ma to na celu zgromadzenie informacji o okolicznościach, które doprowadziły do stanu/impasu, jaki rejestrują kamery telewizyjne, i postawienie trafnej diagnozy. Wprowadzanie rekomendowanych zmian oraz ćwiczenie nowych zachowań — symptomatyczne, że poza pouczającymi przykładami i „ćwiczeniami kulinarnymi” występują tu treningi asertywności, inteligencji emocjonalnej, komunikatywności, działania zespołowego itp.¹⁵ — nie zawsze przebiega bezkolizyjnie. To jednak kolejne stałe punkty programu, często wymagające też przełamania oporu klientów przejawiających np. niechęć albo gniew wobec „terapeutki” czy sięgających po inne mechanizmy obronne. Opór bierze się stąd (w każdym razie mamy odnieść takie wrażenie), iż „pewna część ich osoby woli, aby sprawy zostały po staremu” (KOTTLER 2009: 144). W zakończenie tej nietypowej krótkotrwałej „terapii” wpisują się tymczasem: streszczenie tego, co się udało osiągnąć (tymi uwagami M. Gessler dzieli się z widzami); „zidentyfikowanie zagadnień, nad którymi klient mógłby nadal pracować indywidualnie; zaferowanie wsparcia i słów zachęty”; poza tym wizyta kontrolna pozwalająca zweryfikować trwałość wprowadzonych norm (nawiasem mówiąc, elementy te — z wyjątkiem ostatniego — nie muszą się za każdym razem pojawić; KOTTLER 2009: 157; BOGUNIA-BOROWSKA 2012: 256).

Trzeba jeszcze mocno podkreślić: choć problemy identyfikowane są w *Kuchennych rewolucjach* zgodnie z wizją świata, w której centrum plasują się emocje (pozytywne lub negatywne, wymykające się niejednokrotnie spod kontroli¹⁶; por. GDULA 2009: 118), w audycji podejmuje się oczywiście grę z parametrami rozważanego dyskursu ukazywanego jakby w krzywym zwierciadle i zmieszanego dodatkowo z dyskursem kulinarnym. Uwagę zwraca zwłaszcza ambiwalentny

¹³ Swój osąd opieram na konkluzjach zawartych w m.in. pracach: GRZESIUK, KRAWCZYK 2008; KNAPP 2009; KOTTLER 2009; CZABAŁA 2013.

¹⁴ Te posunięcia zdają się sugerować, że — jak ujął to francuski historyk Georges Vigarello — „higiena miejsc” przekłada się na „higienę umysłową” (VIGARELLO 2011: 279).

¹⁵ Por. wspólne wycieczki restauracyjnego zespołu, biorącego udział w żniwach, przejażdżce dżipem, lekcji strzelania z łuku albo łowienia ryb, w zawodach w obieraniu ziemniaków itd. Zob. też np.: <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/lekcja-przytulania-w-wykonaniu-ma-gdy-gessler,1410728.html>; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/czas-na-trening-asertywnosci,104590.html> [dostęp: 15.08.2017].

¹⁶ Przywołajmy „rozpaczliwe listy” kierowane do gospodyni *show*, o których wspomina się na antenie. Emocje przebijają również z poszczególnych odcinków, a także z ich udostępnianych w internecie opisów.

stosunek prowadzącej program do retoryki empatii (np. WORSOWICZ 2010: 166). Standardów terapeutycznych nie spełniają często te wypowiedzi, które odzwierciedlają walkę M. Gessler (fingowaną lub nie) z restauratorami. Do planowego „wypadania” z roli „terapeuty”/interwenta/doradcy (w innym kontekście: GRZEŚCIUK, KRAWCZYK 2008: 86), tj. kogoś obiektywnego, życzliwego, kto daje poczucie bezpieczeństwa i komu można w pełni zaufać, kto może wszak zakładać maskę autorytatywnego konsultanta, współczującego słuchacza itd., przyczynia się agresja słowna (komentarze o wydzwieńku pejoratywnym czy oskarżycielskim, przedrzeźnianie, krzyk, zniewagi, wulgaryzmy)¹⁷ i pozasłowna (rzucanie przedmiotami)¹⁸, jak również werbalizacje zwątpienia w powodzenie przemiany. Manifestacje te — aranżowane z pewnością na potrzeby widowiska — mają, jak się zdaje, pobudzać do zamierzonych przez bezkompromisową prowokatorkę reakcji, a ponadto podnosić oglądalność *show* (por. PEISERT 2004: 154—166). Nie bez znaczenia dla oglądalności są prócz tego nagłe zwroty akcji. Nie sposób wymienić wszystkie elektryzujące telewizorów wypadki, napomknę tylko, że na planie wybuchają awantury, nierzadko poszukuje się kozła ofiarnego (którym może być choćby nadopiekuńcza matka restauratora, on sam albo ktoś z obsługi; zob. odc. 15/XII, 1/XVI, 4/XIV); w skrajnych przypadkach Gessler odwołuje „rewolucje” (6/XIV, 7/XVI). W jednym z odcinków pojawił się komornik, właścicielka lokalu została natomiast zabrana do szpitala przez pogotowie (11/IV), innym razem ogłoszono strajk kucharek i kelnerek (13/X).

Zatrzymajmy się jeszcze przy ciekawszych scenach wielu (choć z obowiązku ponownie zaznaczę, że nie wszystkich) „rewolucji”, czyli przy formie i regułach rozmowy paraterapeutycznej¹⁹. Co zrozumiałe, miejsce i czas tej rozmowy (rozbitej najczęściej na kilka odsłon/etapów) nie są raz na zawsze ustalone. Miejsce albo zachowuje pozory niejkiej intymności (rozmawiający siedzą wówczas naprzeciwko siebie, nikt im nie przeszkadza), albo dopasowuje się je do kontekstu oraz

¹⁷ Zob. WÓJCIUK 2017 i dla porównania: KOTTLER 2009: 132, 136, 143; WACHTEL 2012. Ponadto: <http://www.interwencjakryzysowa.pl/pomaganie-w-kryzysie-wprowadzenie-w-problematyke-interwencyjna>; https://pl.wikiquote.org/wiki/Kuchenne_rewolucje [dostęp: 31.08.2017].

¹⁸ Stres/trudna do pokonania sytuacja skutkuje też zaburzeniami afektywnymi poddawanych „rewolucjom”, np. <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/charlie-s-sciany-zniszczone-przez-piesci-szefa,1464526.html> [dostęp: 14.08.2017]. Zachowania uczestników programu i balansującej między empatią a agresją prowadzącej oceniłabym w tym zakresie jako kompensacyjne.

¹⁹ By nie być gołosłowną, odwołam się do egzemplifikacji: <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/przedpremierowo-wlascicielka-walczy-z-nalogiem,1483064.html>; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/ksiezniczka-w-bajce-ktora-okazala-sie-horrorem-wlascicielka-o-swoich-traumatycznych-przezyciach,1623673.html>; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/serce-w-rozterce,104660.html>; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/rabien-brutalna-diagnoza-zwiazkow-rodzinnych,1489472.html>; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/lwowe-to-sie-skonczy-waszym-rozводом,1564644.html> [dostęp: 13.10.2017]; <http://kuchennerewolucje.tvn.pl/wideo,847,v/przerazajaca-historia-restauratora-z-pszowa-300-tys-dlugow-i-smierc-dziecka-skad-wzial-sile-by-ciagn,1684988.html> [dostęp: 24.01.2018].

dynamiki sytuacji, i to bez względu na jego nikłe walory (np. kuchnia). Zawieszeniu ulega ponadto zasada obligująca „terapeutkę”/oferentkę porad do zachowania absolutnej dyskrecji, a poufne z natury treści zostają upublicznione (patrz: FELTHAM, HORTON, red., 2013: 329—357). Da się też wyodrębnić co najmniej dwa tryby podawania czegoś do publicznej wiadomości, mianowicie: opinie czy dramatyczne wyznania²⁰ mogą być przez M. Gessler z uczestników programu niejako „wyciągane”, ale mogą też padać „za jej plecami”, wprost do kamery.

Nawet wtedy, gdy komunikaty stymulujące pogłębioną refleksyjność klientów (właścicieli lokalu, kucharzy, menedżerów, kelnerów) brzmią sztucznie, obcesowo czy cokolwiek niezręcznie²¹, dochodzi do eksplozji stłumionych, dokuczliwych uczuć (wyrażanych najczęściej płaczem), której towarzyszy wgląd w procesy psychiczne, oraz do *katharsis* (ALEKSANDROWICZ 2004: 35—36, 32—33). Motyw ten — nieco już przez kulturę popularną wyeksploatowany (LILIENFELD, LYNN, RUSCIO, BEYERSTEIN 2011: 378) — kojarzymy z przełomem poprzedzającym „rewitalizację restauracji” (BOGUNIA-BOROWSKA 2012: 255). Kryzys zatem — zgodnie z wizją psychologiczną — staje się dla jednostki szansą na rozwój, racjonalizację i na finalne osiągnięcie sukcesu (KUBACKA-JASIECKA 2010: 23—74).

Psychoterapeuci — pisze Zenon Waldemar DUDEK (2015: 15) — „nie nadążają ze »sprzątaniami« ludzkich problemów tworzących góry »psychicznych śmieci«”. W tych warunkach powstają uproszczone, nieprofesjonalne, acz atrakcyjne, oferty — takie, jak ta wtopiona w formułę zanalizowanego programu. W parapsychotherapeutycznym lustrze telewizji²² przeglądać się mogą zresztą również widzowie, uruchamiający własne doświadczenia/przeżycia, a także konfrontujący się (poniekąd) z nimi (PTASZEK 2007: 92).

Wnioski i uogólnienia końcowe

Rekapitulując rozważania, powróćmy do stawianych wcześniej pytań dotyczących m.in. przydatności i sposobów wykorzystywania praktyk terapeutycznych w przestrzeni społeczno-kulturowej oraz dostrzeganych w tym polu przesunięć bądź koligacji/zależności. Wszechobecność (czy wręcz dominacja) dyskursu terapii polega w moim przekonaniu na tym, że aktorzy społeczni ochoczo nawiązują dziś do właściwych mu systemów przeświadczeń, wiedzy, pojęć, wartości,

²⁰ W rodzaju: *Zniszczyłem swoje życie, rodzinę* (podaję bez wskazywania lokalizacji).

²¹ Por. pytania: *Co tu jest grane, tylko szczerze?, To jak to z tobą jest?*, pytania sugerujące rozmówcy odpowiedź bądź takie, które z premedytacją obnażają czyjaś niewiedzę (zob. KOTLER 2009: 147—148, 60—61).

²² Zmieniam tu sformułowanie Wiesława Godzica piszącego o telewizyjnym „lustrze psychoanalizycznym” (GODZIC 2001 za: PTASZEK 2007: 92).

jak również układów/konwencji komunikacyjnych — *notabene* po elementy te sięgać mogą selektywnie, dopiero jednak cała konfiguracja czyni obraz reprodukowanej formacji ideologiczno-dyskursywnej dostatecznie wyraźnym (FAIRCLOUGH 1995 za: STEFANIAK 2010: 178—179). W ten sposób wzmacniają oni siłę wysuwanych argumentów albo sygnalizują podążanie za modnymi aktualnie trendami. Terapia, psychoterapia, poradnictwo itd. podsuwają ponadto skrypty interpretacyjne zapośredniczające nasze postrzeganie rzeczywistości. Wyrastający na tych fundamentach dyskurs jest „łatwo naturalizowany”, a także „samo-odniesieniowy — konstruuje treści, za pomocą których opisuje świat przez siebie zdefiniowany” (DEMBEK 2010: 5, 10; zob. też SKOWRONEK 2016). Przewagi owego dyskursu upatrywać należałoby w końcu w tym, iż ścierając się z innymi fenomenami dyskursowej sieci, stosuje on „miękkie” formy oddziaływań (DUDEK 2015: 14), trudno więc jednoznacznie wskazać obiekt niedopuszczający go do swego wnętrza.

Literatura

- ALEKSANDROWICZ J.W., 2004: *Psychoterapia. Poradnik dla pacjentów*. Kraków.
- BOGUNIA-BOROWSKA M., 2012: *Fenomen telewizji. Interpretacje socjologiczne i kulturowe*. Kraków.
- CIESEK B., 2016: *Relacje interdyskursywne w przestrzeni dyskursu feministycznego*. W: *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. WITOSZ, K. SUJKOWSKA-SOBISZ, E. FICEK. Katowice, s. 146—155.
- CZABAŁA J.C., 2013: *Czynniki leczące w psychoterapii*. Warszawa.
- DEMBEK A., 2010: *O totalności. Kilka refleksji na temat siły dyskursu terapeutycznego*. „Kultura Popularna”, nr 4, s. 4—11.
- DUDEK Z.W., 2015: *Terapia ukierunkowana kulturowo*. „ALBO albo. Problemy Psychologii i Kultury”, nr 1, s. 9—22.
- ENKELMANN C.E., 2003: *Strategia Wenus. Kobieta w świecie biznesu*. Tłum. M. STASZYC. Warszawa.
- FAIRCLOUGH N., 1995: *Critical discourse analysis*. London.
- FELTHAM C., HORTON I., red., 2013: *Psychoterapia i poradnictwo I*. Tłum. J. BARTOSIK, S. PIKIEL, E. ZAREMBA, P. BUCKI. Sopot.
- FICEK E., 2016: *Językowe manifestacje dyskursu terapeutycznego (na wybranych przykładach)*. W: *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. WITOSZ, K. SUJKOWSKA-SOBISZ, E. FICEK. Katowice, s. 95—102.
- FICEK E., 2018: *Non nova, sed nove? O dzisiejszym (tele)poradnictwie i towarzyszących mu strategiach autopromocyjnych i/lub autoprezentacyjnych myśli kilka*. W: *Autopromocja, autoprezentacja, wizerunek w mediach audiowizualnych*. T. 4. Red. A. KALISZ, E. TYC. Katowice, s. 21—32.
- FOUCAULT M., 2002a: *Archeologia wiedzy*. Tłum. i oprac. A. SIEMEK. Warszawa.
- FOUCAULT M., 2002b: *Porządek dyskursu. Wykład inauguracyjny wygłoszony w Collège de France 2 grudnia 1970*. Tłum. M. KOZŁOWSKI. Gdańsk.

- FRANK J.D., FRANK J.B., 2005: *Perswazja i uzdrawianie. Analiza porównawcza psychoterapii*. Tłum. H. GRZEGOŁOWSKA-KLARKOWSKA. Warszawa.
- GDULA M., 2009: *Trzy dyskursy miłosne*. Warszawa.
- GODZIC W., 2001: *Polaków portret własny w niecierpliwej kamerze*. „Kino”, nr 5, s. 4—7, 60.
- GÓRSKI S., 1986: *Psychoterapia w wychowaniu*. Warszawa.
- GRZESIUK L., KRAWCZYK K., 2008: *Rozmowy o tajemnicach psychoterapii*. Warszawa.
- JACYNO M., 2007: *Kultura indywidualizmu*. Warszawa.
- KNAPP H., 2009: *Komunikacja w terapii*. Tłum. M. TRZCIŃSKA. Warszawa.
- KOCIUBA J., 2009: *Kultura psychologizmu*. W: *Wprowadzenie do socjologii kultury*. Red. M. FI-LIPIAK. Lublin, s. 206—220.
- KONIECZNA E.J., 2014: *Arteterapia w teorii i praktyce*. Kraków.
- KOTTLER J.A., 2003: *Skuteczny terapeuta*. Tłum. E. JUSEWICZ-KALTER. Gdańsk.
- KUBACKA-JASIECKA D., 2010: *Interwencja kryzysowa. Pomoc w kryzysach psychologicznych*. Warszawa.
- LILIENTHAL S.O., LYNN S.J., RUSCIO J., BEYERSTEIN B.L., 2011: *50 wielkich mitów psychologii popularnej. Półprawdy, ćwierćprawdy i kompletne bzdury*. Tłum. D. SAGAN. Warszawa.
- PEISERT M., 2004: *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii*. Wrocław.
- PTASZEK G., 2007: *Talk show. Szczerość na ekranie?* Warszawa.
- RUTKOWSKI M., 2015: *Rozmowa urzędowa. Analiza konwersacyjno-dyskursywna*. Warszawa.
- SAMUELS A., 2015: *Polityka na kozetce. Obywatel i jego życie wewnętrzne*. Tłum. P. KARPOWICZ. Warszawa.
- SIKORSKI W., 2013: *Komunikacja terapeutyczna. Relacja pozastopowa*. Kraków.
- SILVA J., STONE R., 1998: *Metoda Silvy w świecie biznesu*. Tłum. E. RÓŻAŁSKA. Łódź.
- SIUTA J., red. nauk., 2009: *Słownik psychologii*. Kraków.
- SKOWRONEK K., 2016: *Kultura konsumpcji — kultura terapii. Studia językoznawcze*. Kraków.
- STAWISZYŃSKI T., 2013: *Potyczki z Freudem. Mity, pułapki i pokusy psychoterapii*. Warszawa.
- STEFANIAK K., 2010: *Kobieta, namiętność i choroba. O medykalizacji życia społecznego na przykładzie artykułu z prasy kobiecej*. W: *Świat (z) kolorowych czasopism. Prasa dla kobiet i dziewczyn w perspektywie interdyscyplinarnej*. Red. E. ZIERKIEWICZ. Wrocław, s. 177—193.
- VIGARELLO G., 2011: *Historia zdrowia i choroby*. Tłum. M. SZYMAŃSKA. Warszawa.
- WACHTEL P.L., 2012: *Komunikacja terapeutyczna*. Tłum. M. KAPERA. Kraków.
- WITOSZ B., 2009: *Dyskurs i stylistyka*. Katowice.
- WITOSZ B., 2014: *O ideologizacji przekonań i postaw estetycznych (wokół publicznego sporu na temat artystycznej instalacji „Tęcza” na placu Zbawiciela w Warszawie)*. „Forum Lingwistyczne”, nr 1, s. 27—35.
- WITOSZ B., 2016a: *Czy potrzebne nam typologie dyskursu?* W: *Dyskurs i jego odmiany*. Red. B. WITOSZ, K. SUJKOWSKA-SOBISZ, E. FICEK. Katowice, s. 22—30.
- WITOSZ B., 2016b: *Kategoria dyskursu w polonistycznej edukacji akademickiej*. W: *Jak analizować dyskurs? Perspektywy dydaktyczne*. Red. W. CZACHUR, A. KULCZYŃSKA, Ł. KUMIĘGA. Kraków, s. 19—39.
- WORSOWICZ M., 2010: *Kategoria empatii w tekstach Barbary Pietkiewicz*. W: *Styl, dyskurs, media*. Red. B. BOGOŁĘBSKA, M. WORSOWICZ. Łódź, s. 165—176.
- WÓJCIUK A., 2017: *Agresywna autoprezentacja — medialny wizerunek Magdaleny Gessler i Wojciecha Modesta Amaro*. W: *Autopromocja, autoprezentacja, wizerunek w mediach audiowizualnych*. T. 4. Red. A. KALISZ, E. TYC. Katowice, s. 129—139.

Ewa Ficek

Therapy totality?
Therapeutic discourse's filiations and translocations

Summary

Therapy culture enters into occasionally surprising relations with various social domains (com. religion, education, politics, etc.). The main purpose of the investigations based on this conviction and included within the framework of this article (they additionally refer to discursive and/or textological review a Polish television program entitled *Kuchenne rewolucje*) was/has been to answer the following research questions: what components of the therapeutic discourse are borrowed or transformed for the needs of today's communication practices; what are the goals of such procedures and do they confirm the therapy dominance; how do the observed filiations and translocations translate into the conceptualization of the considered discourse whose limits we can, according to the author, either narrow or broaden-limiting (or not) to the phenomena subordinated directly to psychotherapy.